

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
A1 TÜRKÇE DERSİ
UZUN TEZİ

“YAŞAMAK BİR AĞAÇ GİBİ TEK VE HÜR”

Kılavuz Öğretmen : Fatma Sever
Öğrencinin Adı : Pınar
Soyadı : Özlen
Numarası : D1129030
Sözcük Sayısı : 3900

Araştırma Konusu: Nazım Hikmet'in şiirlerinde yaşam ve ölüm olgularının incelenmesi

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı bitirme tezi olarak A1 dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada Nazım Hikmet'in şiirlerine yansıyan yaşam ve ölüm olguları incelenmiştir. Bu olguların Nazım Hikmet'in şiirlerine birbirleriyle içiçe, çelişkili ancak bir o kadar da yalın ve etkileyici yansıması tezin konusunun belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Bu olguların çözümlenmesi ile duygu ve düşünceleri, ideolojisi içiçe geçmiş bir şairin de kimliği ve karakterinin kendi benliğimde yavaş yavaş aydınlığa ulaşmaya başlaması tez çalışmalarını olumlu yönde etkilemiş ve ilerletici bir güç niteliği taşımıştır.

Tezin giriş bölümünde yaşam ve ölüm olgularının genel olarak dünya yazınındaki yeri ve işlenişi konu edilmiştir. Farklı sanatçı ve filozofların bu olgulara dair fikirlerine de bu bölümde kısaca yer verilmiştir. Bu giriş niteliği taşıyan bölümde Nazım Hikmet'in şiirlerinde işlenen yaşam ve ölüm olgularına da çok genel bir biçimde değinilmiştir. Daha sonraki bölümlerin tamamında ise Nazım Hikmet'in şiirlerine ve bu olguların şiirler üzerindeki yansımalarına odaklanılmıştır. "Yaşam Yelpazesi" ve "Ölüm Çıkmazı" olarak iki ana bölümde, yaşam ve ölüm olgularının Nazım Hikmet'in şiirlerine farklı yansımaları her iki bölüm için de üç alt başlıkta toplanarak incelenmiştir.

"Yaşam Yelpazesi" başlığı altında işlenen bölümlerde şairin duygusal kimliği ön planda tutulmuştur. Bu bölümde ele alınan şiirlerin tanıklığında, Nazım Hikmet'in gelecekte ümitli ve dünyanın daha iyiye gidebileceğine inanmış olan kişiliği

yansıtılmaktadır. Duygusal kimliğinin ağır bastığı bu bölümde yaşam, şair için keşfedilmesi gereken bir mekan, dünya olarak konumlandırılmıştır. “Ölüm Çıkmazı” başlıklı bölümde işlenen temalarda ise şairin duygusal kimliğinin yanında milliyetçi ve devrimci kimliğinin de baskınlık kazandığı gösterilmektedir. Daha karamsar ve gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğu şiirlerin yanı sıra duygusal çalkantılardan kaynaklanan korkuların egemen olduğu şiirlerine de yer verilmiştir bu bölümde.

Tezde şairin kendi kitaplarının yanı sıra şairin hayatının ve eserlerinin incelendiği çeşitli araştırmalardan da yararlanılmıştır. Bölümlerin alt başlıkları tezin sınırlarını aşabileceğinden çok çeşitlendirilmemiş ve yine aynı nedenden ötürü çalışmanın gelişiminde kullanılabilecek bir çok şiir, tezin sınırları dışında bırakılmıştır.

Abstract sözcük sayısı: 297

İÇİNDEKİLER

1. YAŞAM VE ÖLÜM.....	1
2. NAZIM HİKMET'İN ŞİİRLERİNDE YAŞAM VE ÖLÜM.....	4
2.1. YAŞAM YELPAZESİ.....	5
2.1.1 YAŞAMIŞ OLMAK.....	5
2.1.2 YAŞAMA TUTUNMAK VE İNADINA YAŞAMAK.....	7
2.1.3 YAŞAMDAN KOPMAK.....	11
2.2. ÖLÜM ÇIKMAZI.....	14
2.2.1 ÖLÜMDEN KORKMAK.....	14
2.2.2 ÖLÜM VE VATAN AŞKI.....	17
2.2.3 YAŞAMIN BİR PARÇASI OLARAK ÖLÜM.....	20
3. SONUÇ.....	23
KAYNAKÇA.....	25

“YAŞAMAK BİR AĞAÇ GİBİ TEK VE HÜR”

1. YAŞAM VE ÖLÜM

Yaşam ve ölüm, varlık ve hiçlik kutupsallığı evrensel bir gerçeklik, varoluştan beri süregelen bir değişmezdir. Yaşam ve ölüm olgularının oluşturduğu bu döngü, olgular arasındaki kutupsallıkla birlikte bütünselliği de ortaya çıkarmış; ölüm yaşamla başlamış, yaşam ölümlle sonlanmış. Ölüm yaşamı sınırlamış, yaşam ölümlü şekillendirmiştir. Bu kutupsallık ve bütünsellik arasındaki kopmayan esnek bağlar ise bu iki olguyu yazının (edebiyatın) önemli bir konusu haline getirmiştir. Evrensel birer gerçeklik olmalarına rağmen çok farklı yorumlarla açıklanabilen bu olgular, sayısız sanatçının ve filozofun odak noktası olmuştur. Başlangıçta toplumsal olan bu iki olgu arasındaki bağların yapısı anlaşılmaya çalışılırken ise bu olgular sanatçılar tarafından benimsenmiş ve özbenlikte yeniden şekillendirilerek bireysel birer konu haline dönüştürülmüşlerdir. Bu yüzden de hem Türk hem de Dünya Yazınında yaşam ve ölüm olguları üzerine birçok değişik sanatsal ve felsefi görüş öne sürülmüştür.

Bireysel yaklaşımların getirdiği farklı açıklamalar ve duygusal çözümler incelendiğinde ölüm ve yaşam olgularının bazen kutupsallığının, bazen bütünselliğinin bazen ise bütünsellik ve kutupsallığın oluşturduğu bir sentezin öne çıktığı görülmektedir.

Yunanlı filozof Epicurus'a göre yaşam ve ölüm olguları arasında tamamen bir kutupsallık hakimdir; çünkü ölüm varken yaşam, yaşam varken ise ölüm yoktur ve bu iki olgu hiçbir zaman çakışmamaktadır. Yirminci yüzyıl filozoflarından Ludwig

Wittgenstein da bu görüşe katılmakta ve bu iki olgununun kutupsallığını vurgulamaktadır: “*Ölüm sırasında yaşamak diye bir şey söz konusu olmadığı, ölüm hayat içinde yaşanan bir tecrübe olmadığı ve geri dönüp ölüme bakmaktan söz edilemeyeceği için, ona göre, ölüm korkusu rasyonel bir korku değildir*” (Wittgenstein, 12). Bunların yanında Nobel ödüllü yazar Octavia Paz ise yaşam ve ölüm olgularının bütünselliğini benimsemiş ve bu olguları şu sözlerle yansıtmıştır: “*Nasıl öldüğümüz kim olduğumuzu tanımlar... Ölümümüz, hayatlarımızı aydınlatır. Ölümümüz anlamdan yoksunsa, hayatlarımız da yoksun demektir*”(Paz,12). Çağdaş filozof ve yazar Ahmet İnam da yaşam ve ölüm olgularının bütünselliğini şu sözleriyle desteklemektedir: “*Ölüm yaşamak ister. Yaşamadılar ki ölsünler. Geldiler. Doğmadılar. Gittiler, ölmediler. Yaşamda durdular, göründüler*” (İnam, 17).

Yaşam ve ölüm olgularının hem kutupsallığını hem de bütünselliğini benimseyen sanatçılarda ise bu sentezin oluşturduğu değişik duygular gözlemlenebilmektedir. Kimi sanatçıda bu sentez ölüm korkusunu doğururken, kimisinde yaşam tutkusunu alevlendirmiştir. Bazılarının benliklerinde yaşamdan kopuşu beslerken, diğerlerinde ölümü kabullenışı yapılandırmıştır. Sanatçılarda dönem dönem bu duygulardan bir kaçının da yoğunlukta olduğu gözlemlenebilmektedir.

Bu olguların kutupsallığının ve bütünselliğinin benimsenmesinden doğan duygu ve düşünce karmaşasının en yoğun olarak hissedildiği şairlerden biri de Nazım Hikmet Ran’dır. Bu sentezin sanatçıda diğerlerine göre daha fazla hissedilmesinin temel nedeni ise aslında kişiliğidir. Çok duygusal; ancak bir o kadar da milliyetçi, inatçı ve devrimci bir karaktere sahip olan şairin iç dünyası bu kişilik bölünmesi nedeniyle daha

hassas bir durumdadır ve duygusal çalkantılarına açıktır. Kişiliğindeki bu hassasiyet, sabit olmayan ve düzenden yoksun yaşamı ile de birleşince şairde yaşam ve ölüm olguları üzerine çok çeşitli ve çelişkili düşünceler oluşmuştur. Nazım Hikmet, zamanla, dönemin özellikleriyle, duygusal yaşamı ve siyasal olaylarla değişen bu düşüncelerini düz yazılarından çok şiirlerine aktarmıştır. Bu nedenle de şairin şiirleri yaşam ve ölüm olguları üzerine hem birbirlerini tamamlayıcı hem de çeldirici düşüncelerle doludur.

2. NAZIM HİKMET'İN ŞİİRLERİNDE YAŞAM VE ÖLÜM

*En acayip gücümüzdür,
kahramanlıktır yaşamak:
Öleceğimizi bilip
öleceğimizi muhakkak*

(Hikmet, 65)

Nazım Hikmet, yaşam ve ölüm olguları üzerine sürekli değişen ve bu yüzden de birbirleriyle çelişen düşüncelere sahip olmuştur. Kimi zaman ölümden korkmaktan, kimi zaman ölüme aldırmamaktan, kimi zaman yaşama tutunmaktan ve kimi zaman ise yaşamdan kopmaktan bahseden şiirler yazmıştır. Tüm bu çelişkili düşünceler ve duygusal kimliği, aslında Nazım Hikmet'i olmak istediği kişi, tüm insanlara, tüm duygulara, tüm dünyaya seslenebilen bir şair yapmıştır:

*“Ben hem kendimden bahseden şiirler yazmak istiyorum,
hem bir tek insana, hem milyonlara seslenen şiirler.
Hem bir tek elmadan, hem süpürülen topraktan, hem
zindandan dönen insan ruhundan, hem kitlelerin
daha güzel günler için savaşından, hem bir tek
insanın sevda kederlerinden bahseden şiirler yazmak
istiyorum, hem ölüm korkusundan, hem ölümden
korkmamaktan
bahseden şiirler yazmak istiyorum.”*

(Hikmet,23)

Bütün insanların eşitliğini, hak ve özgürlüklerini savunan Nazım Hikmet, en temel hakkı olan yaşama hakkı için bile mücadele etmek zorunda bırakılmıştır. Toplam 34 yıl hapis cezasına mahkum edilmiş, 11 kere yargılanmış ve 14 yıl hapis yatmıştır. Bunların yanında idama mahkum edilmiş, suikast girişiminde bulunmuş ve çok sevdiği ülkesinden kaçmak zorunda bırakılmıştır. İnişli çıkışlı, dengesiz, düzenden

uzak bu hayat şairin yaşam ve ölüm olguları üzerine çelişkili düşüncelere sahip olmasında önemli bir rol oynamıştır:

*hapislerde de yattım büyük otellerde de
açlık çektim açlık gırevi de içinde ve tatmadığım yemek yok gibidir*

*otuzumda asılmamı istediler
kırk sekizimde Barış madalyasının bana verilmesini
verdiler de*

(Hikmet, 102)

2.1. YAŞAM YELPAZESİ

2.1.1. YAŞAMIŞ OLMAK

*günde kaç milyon insan ölür yeryüzünde
doğar kaç milyon
kaçı yaşadım diyebildi
kaçı yaşadım diyebilecek
(Hikmet, 92)*

Nazım Hikmet, yaşam ve ölüm olguları üzerindeki çelişkili düşüncelerini, bir çok şiirinde baskın çıkan “yaşamış olmak” teması ile bütünleştirmektedir. Ölüm korkusunu, ölüme direnişini, yaşama bağlılığını ve yaşamdan kopuşunu, “yaşamış olmak” teması ile temellendirmiş ve içsel çelişkilerini bu temayla çözümlenmiştir. Ölüm ve yaşam olgularından daha da üstün olanın “yaşamış olmak” olduğunu vurgulamıştır:

*Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi mesela,
yani, yaşamamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani bütün işin gücün yaşamak olacak.*

(Hikmet, 143)

“Yaşamaya Dair” adlı şiirinden de anlaşıldığı gibi, bu tema şair için yaşamı en ince ayrıntısına kadar tanımayı, yaşamda bir iz bırakmayı, hayatı dolu dolu, son damlasına kadar yaşamayı ve hayatın sorunlarını, şüphelerini, zorluklarını bastırarak yaşamın sadeliğini, basitliğini görebilmeyi sembolize etmektedir. Nazım Hikmet’in bu şiiri kaleme alış zamanı ve nedeni bile bu görüşünü kanıtlar niteliktedir: Şair “Yaşamaya Dair” adlı şiirini yazarken İzmir’de bulunmaktadır ve polislerden saklanmaktadır. Bu sırada bir sokak köpeği tarafından ısırılır. Kuduz olabileceğinden şüphelenirse de hastaneye gidemez; çünkü giderse polis gözetimine alınacaktır. Bunun üzerine şüphelerini bastırır ve hayatın anlamı, hayatı dolu dolu yaşamak üzerine bir şiir yazmakla yetinir.

Bu özelliklerin yanında ise “yaşamış olmak” için aşık olmak gerektiğini savunmuştur Nazım Hikmet, sadece bir bireye, bir olguya değil, tüm yaşama aşık olmak gerektiğini vurgular. Aşık olmanın hayatı anlamlandıracağını, kişiyi hayata bağlayacağını ve hayatı bireye en ince ayrıntısına kadar tanıtıp sevdireceğini duyumsatır:

*Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine sevilecek bu dünya
'Yaşadım' diyebilmen için...
(Hikmet, 144)*

Bu görüşünü kendi sözleriyle şöyle dile getirmektedir: “...Ve çok şükür âşıkım...Bana öyle geliyor ki, bir tek insana, yüz milyonlarca insana, tek bir ağaca,, bütün ormana, bir tek düşünceye, fikre, birçok düşünceye ve fikre aşık olmadan yaşamak, yaşamak değildir” (Hikmet, 64).

Nazım Hikmet “yaşamış” olduğuna inanmıştır ve bunu birçok şiirinde dile getirmiştir. Onu yaşatmış olanın aslında savunduğu düşünceler, sevgilileri ve halkı olduğunu yansıtmıştır; ama o aslında bu olguların hepsine “aşık olmuştur” ve onu “yaşatan”, ayakta tutan da onun bu aşkları olmuştur. Yaşamış olmanın verdiği huzur ve rahatlık ile de artık ölüm olgusunun önemsizleştiğini vurgulamıştır:

*“Hangimiz ilkönce
nasıl
ve nerde ölürsük ölelim,
seninle biz
birbirimizi
ve insanların en büyük dâvasını sevebildik
— dövuştük onun uğruna —,
«yaşadık»
diyebiliriz.”*

(Hikmet, 268)

2.1.2 YAŞAMA TUTUNMAK VE İNADINA YAŞAMAK

*Yani, nasıl ve nerede olursak
olalım
hiç ölmeyecekmış gibi
yaşanacak...*

(Hikmet, 144)

“Yaşama tutunmak” olgusu Nazım Hikmet’in daha çok umutlarını yansıttığı, dünyaya olumlu baktığı ve sorunlarından uzaklaşabildiği şiirlerinde gözlemlenebilmektedir. Bu olgu şairin daha çok bireysel karakterinin, düşüncelerinin ve hayata bireysel bakışının, aşklarının öne çıktığı şiirlerde belirginleşmektedir. Şairin gerçekçi kişiliğinden çok, duygusal kimliğinin oluşturduğu bir olgu olmuştur “yaşama tutunmak”:

*Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, mesela, zeytin dikeceksin,
hem de öyle çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak yanı ağır bastığından.*

(Hikmet, 143)

Nazım Hikmet'in yaşama tutunmasında, hayatındaki onca düzensizlik ve karmaşaya rağmen yaşama bağlanmasında "yaşamı ve dünyayı" bu kadar iyi tanıyıp sevmesinin de önemli bir yeri vardır. Bu yaşam sevgisi şairi, kendini en güçsüz hissettiği durumlarda bile yaşamın ve doğanın güzelliğine hayran bırakarak sorunlarını unutmasını ve yaşama bağlanmasını sağlamıştır. Nazım Hikmet'in 1938'de beklenmedik bir şekilde evinde tutuklanarak Ankara Askeri Cezaevi'ne getirildiği günlerde yazdığı "Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları" adlı şiir, şairin çaresizliğini ve yaşam sevgisini açıkça yansıtmaktadır:

*Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar mavi
bu kadar geniş olduğuna şaşarak
kımıldanmadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum,
dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.
Toprak, güneş ve ben...
Bahtiyarım...*

(Hikmet, 254)

Sevgilileri ve aşkları da “yaşama tutunmak” olgusunun önemli birer parçası olmuşlardır. Bir anlamda hayatın olumlu yönlerini gören bu duygusal kimliği - kimi zaman bu duygusal benliğinin olumsuz bakış açıları da gözlemlenebilmektedir şiirlerinde - şairin gerçekçi kişiliğinin ayakta kalmasını sağlamıştır. Gerçeklerin getirdiği zorlukların, yılgınlıkların aşılıp, yaşama bağlanmasında önemli bir rol oynamıştır bu yüzden Nazım Hikmet’in aşkları:

*Ben
daha ölümü düşünmüyorum.
Ben daha bir çocuk doğuracağım.
Hayat taşıyor içimden.
Kaynıyor kanım.
Yaşayacağım, ama çok, pek çok,
ama sen de beraber.*

(Hikmet, 270)

Aşklarının, sevgisinin yanı sıra Nazım Hikmet’i yaşama bağlayan, yaşama tutunmasını sağlayan bir diğer etken de “inadına yaşamak” olgusu olmuştur. Düşüncelerini, fikirlerini yaymasını engellemek ve yaşama özgürlüğünü kısıtlamak için yapılan eylemlerin bir sonucu olarak doğan bu olgu Nazım Hikmet’in yaşama kenetlenmesini sağlamıştır. Şiirlerinde ise oluşan bu inadın değişik nedenleri de yansıtılmıştır.

Şair, “Kalbim” adlı şiirini Mustafa Suphi adlı bir Bolşevik ve yanındaki 14 kişinin Yahya Kahya adlı bir kayıkçı kahyası tarafından öldürülmesi sonucu yazmıştır. Olayın etkisinde kalan Nazım Hikmet bu ölümlerin, cinayetlerin verilen mücadeleyi durduramayacağını ve bu olayın başka bireylerin korkup verilen savaştan vazgeçmesine, yaşamdan kopmasına neden olamayacağını vurgulamıştır. Özellikle

şiiirin sonunda büyük harflerle yazılan kelime “inadına yaşamak” olgusunu çok iyi yansıtmaktadır:

*Göğsümde 15 yara var!
Deldiler göğsümü 15 yerinden,
sandılar ki vurmaz artık kalbim kederinden!
Kalbim yine çarpıyor,
Kalbim yine çarpacak*

*Yandı 15 yaramdan 15 alev,
Kırıldı göğsümde 15 kara saplı bıçak..
Kalbim
Kanlı bir bayrak gibi çarpıyor,
ÇAR – PA – ÇAK!!*

(Hikmet, 108)

Açlık grevindeyken yazdığı bir başka şiirde de bu inat gözlemlenebilmektedir. “Kalbim” şiirinden farklı olarak bu şiiri yazış nedeni de bir inat niteliği taşımaktadır. Bu inat hem yönetime, düzene; hem de ölüme karşıdır. Açlık grevinde olması düzene karşı verdiği savaşı ve düzenin inadına yaşamasını, toplumsal inadını sembolize ederken, şiirin kendisi de bireysel savaşı yansıtmaktadır:

*Kardeşlerim,
Ölmeğe niyetim yok.
Kardeşlerim,
Biliyorum,
Yine de yaşamakta devam edeceğim yanı başınızda*
(Hikmet, 201)

2.1.3 YAŞAMDAN KOPMAK

*Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha,
güzelim dünya elvedâ
ve merhaba
kâinat...*

(Hikmet, 97)

Nazım Hikmet düzensiz, çalkantılarla dolu bir yaşam sürmüştür ki bu yaşam da onu kimi zaman uç noktalara itmiş, ölümle yüz yüze getirmiştir. Siyasi fikirlerini savunduğu, düşüncelerinin arkasında durduğu ve doğru temellere oturtulmadığını düşündüğü toplumsal düzene karşı geldiği için kimi zamanlarda tehdit edilmiş ve ülkesinden kaçmak zorunda bırakılmıştır. Nazım Hikmet'in "Otobiyografisi"nde geçen "otuzumda asılmamı istediler" dizesi şairin ölüm olgusuyla aslında normalden çok daha erken tanışmak zorunda kaldığını yansıtmaktadır.

Şairin "yaşamdan kopmak" olgusunu vurguladığı şiirlerinde ise tüm bu tehdit ve tehlikelere rağmen yaşam sevgisi ağır basmaktadır. Bu şiirlere konu edilen kopuş, ayrılık istemsizdir ve bu ayrılık yaşamın değeri ve güzellikleriyle harmanlanarak yansıtılmıştır:

*İşte böyle gülüm,
iyice yaklaştı bana ölüm.
Dünya, her zamankinden güzel, dünya.
...
Evin içerisiydim,
şimdi kapısıyım kilitsiz.
Bir kat daha seviyorum konukları,
Ve sıcak her zamankinden sarı,
kar her zamankinden temiz.*

(Hikmet, 15)

“Yaşamdan kopmak”, aşık olduğu hayata veda etmek, ailesinden, sevdiklerinden ayrılmak, hatta ayrılmayı düşünmek bile zordur Nazım Hikmet için. Bu yüzden de yaşamdan kopmaktan bahsettiği şiirlerinde “yaşama tutunmak” ve “yaşamış olmak” olguları da yer edinmiştir. Şairi korkutan ölmek değil, sıkıca kenetlendiği, en ince ayrıntısına kadar yaşamaya çalıştığı hayattan ayrılmak olmuştur ki bu yüzden de oğlu Memed’e hayatı “yaşamsını” öğütlemiştir:

*Ölmekten, oğlum korkmuyorum,
ama ne de olsa
iş arasında bazen
irkilip ansızın,
yahut yalnızlığında uyku öncesinin
günleri saymak biraz zor.
Dünyaya doymak olmuyor, Memet,
doymak olmuyor...*

*Dünyada kiracı gibi değil,
yazlığına gelmiş gibi de değil,*

yaşa dünyada babanın eviymiş gibi...
(Hikmet, 51)

Bu temaların yanı sıra ölümün aniden gelişi ve bir o kadar da sıradan oluşu şairi, her ölümün erken ve ani olduğu düşüncesine yöneltmiştir. Yaşamın ani sona erışı ve bütün değerleri geride bırakması yaşamla ölüm arasındaki ince çizgiyi belirginleştirmiştir Nazım Hikmet için. Bu çizgi ölümün sıradanlığını ve ölümlerin hayatın akışını etkilemediğini de ortaya çıkarmaktadır:

*Vltava suyunda martılar
Ekmeğimizi de yemedi bugün.
Çaldı telefon.
Aldım haberi.*

*Ne çabuk, ne çabuk, ne çabuk,
Slavoçek vardı, Slavoçek yok.*

*Devam ediyor Nezval
(Hikmet, 157)*

Nazım Hikmet'in bu şiirinde, ölüm haberini almadan önce martıların ekmek yememesinden, telefonun çalışmaktan bahsetmesi ölümün sıradanlığını vurgulamaktadır. "Ne çabuk, ne çabuk, ne çabuk, Slavoçek vardı, Slavoçek yok." dizeleri ise ölümün aniliğini ve yaşamla ölüm arasındaki ince çizgiyi yansıtmaktadır.

Bu şiirde ağır basmayan; ancak diğer şiirlerde "yaşamdan kopmak" temasıyla beraber görülebilen bir başka olgu ise geride bırakılanlardır, ölüme rağmen bireyi yaşama bağlayan gündelik, basit uğraşlar, işlerdir. Bu sıradan işleri yarım bırakmak da bir bakıma hayatın tadını yeterince çıkaramamayı, yaşamın tadına doyamamayı simgelemektedir:

*Kuyudan çektim suyu
ama bardaklara konulamadı,
Güller dizildi tepsiye
ama taştan fincan oyulamadı,
sevdalara doyulamadı.
Giderayak işlerim var bitirilecek,
giderayak.
(Hikmet, 163)*

Sevgilileri ve aşkları, aşklarda yaşadığı hayalkırıklıkları da Nazım Hikmet'i "yaşamdan kopmak" olgusuna sürüklemiştir kimi zaman. Nazım Hikmet'e yaşamı bu kadar sevdiren ve onun için yaşamı bu kadar değerli kılan en büyük etkenlerden biri aşkları ve sevdaları olmuştur. Bu yüzden de yaşadığı duygusal çöküntüler şaire aşkın

büyükliğini yansıtmaya fırsatını verirken bir yandan da yaşamdan vazgeçmesine, ölümü kabullenmesine neden olmuştur:

VERA'YA

*Gelsene dedi bana
Katsana dedi bana
Gülsene dedi bana
Ölsene dedi bana
Geldim
Kaldım
Güldüm
Öldüm*

(Hikmet, 63)

2.2 ÖLÜM ÇIKMAZI

2.2.1 ÖLÜMDEN KORKMAK

*ölmekten korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak yanı ağır bastığından.*
(Hikmet, 143)

Nazım Hikmet'in "ölüm korkusunu" yansıttığı şiirlerinde, şairin hayata karşı olan olumsuz bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bu şiirlerinde toplumsal düzenin, değerlerin yozlaşmışlığına değinilmektedir ve bu olguların düzelemeyeceği, umutsuz bir uzam ortaya konulmaktadır. Bu dengesiz, yozlaşmış ortam ise bireyleri ümitsizliğe, gelecekte şüphe duymaya ve sonuç olarak da ölüm düşüncesine yönelmektedir ki bu düşünceler de kişinin benliğinde korku olarak dışa vurulmaktadır:

*Geliyor sıram
ansızın atlayacağım boşluğa
ne çürüyen etimden haberim olacak
ne gözlerimin çukurunda dolaşan böceklerden
durup dinlenmeden ölümü düşünüyorum
sıram yakın demek*

(Hikmet, 176)

Yüzeysel bakıldığında ölüm korkusundan çok ölümün kendisini yansıtan bu şiir, Nazım Hikmet'in duygusal kişiliğiyle birleştirildiğinde daha derin anlamlar kazanmaktadır. Şiirde kullanılan ölüm betimlemeleri; "çürüyen et", "gözlerimin çukurunda dolaşan böcekler", benlikte ortaya çıkan ölüm korkusunun yansımalarıdır. Bunun yanında şairin ölümü bir "boşluk" yani son olarak görmesi de ölüm korkusunun vurgulanışını desteklemektedir.

"Akdeniz'de Dolaşan Hayalet" şiirinde ise Nazım Hikmet şiirin tümünde olmasa da bir kısmında kendini bir İtalyan askeri ile özdeşleştirmiştir. Bu şiirde ölüm korkusu ile birlikte "yaşama tutunmak" olgusu da vurgulanmaktadır. Şiirin sonunda yer alan ölüm ve yaşam karşıtlığı Nazım Hikmet'in bu olgular hakkındaki basit; ancak temel düşüncelerini de yansıtmaktadır:

*Kurşuna dizilirken
birdenbire aklına gelen
bir düşün duası okuyordu.
O ölümden değil
ölmekten korkuyordu.*

*Her şeyden üstün
her şeyden önce
Yaşamak istiyordu sadece.*

Kadınlı

*kadınsız,
tok
aç,
herhangi bir ağaç,
bir kuş
bir bulut
bir balık
bir bardak su
bir avuç toprak!..
gibi yaşamak!..
(Hikmet, 50)*

Nazım Hikmet bu şiirinde ölüm ve ölmek arasındaki farkı da yansıtmaktadır. Şiir kişinin korktuğu aslında ölüm olgusu değil, ölüm eylemidir. Ölüm korkusu şiir kişisi için yaşamdan kopmayı, hayatın güzelliklerini, değerlerini, kısaca yaşamın kendisini geride bırakmaktadır ki bu temellendirme Nazım Hikmet için de geçerlidir.

Şairin ölüm korkusunun belki de en yoğun olarak ortaya çıktığı şiirlerinden biri de “Nereden Gelip Nereye Gidiyoruz?”’dur. Bu şiirinde yaratılan umutsuz, karamsar uzamın temelini ise dünyadaki toplumsal, siyasal olaylar ve bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal felaketler oluşturmaktadır. Bu şiirde yansıtılan ölüm korkusu ise aslında bireysel değil toplumsaldır, bu şiir sadece şairin kendi halkının değil, tüm dünyanın korkularını yansıtmaktadır ve bu yüzden de evrensel bir nitelik taşımaktadır:

*Güneye götürmeyin beni,
ölmek istemiyorum...
Ölmek istemiyorum,
Kuzeye götürmeyin beni...
Batıya götürmeyin beni,
ölmek istemiyorum...
Ölmek istemiyorum,*

*Doğuya götürmeyin beni...
Bırakmayın beni burda,
götürün bir yerlere.
Ölmek istemiyorum,
ölmek istemiyorum.*

(Hikmet, 82)

2.2.2 ÖLÜM VE VATAN AŞKI

*Ölüm karşımızdadır anbean
Vatan uğrunda ederiz feda-yı can*
(Hikmet, 9)

Nazım Hikmet'in ölüm korkusunu yenebilmesinde, bu korkuyu üstünden atabilmesinde, vatanına ve halkına duyduğu sevginin önemli bir yeri vardır. Duygusal kimliğinde daha çekingen, kırılğan olan şairin milliyetçi kişiliği ise daha kararlıdır ve ölümü kabullenmiş, göze almıştır. Şairin vatan sevgisi birçok şiirinde, özellikle de Türkiye'den kaçmak zorunda kaldıktan sonra yazdığı şiirlerinde görülebilmektedir; ancak "Şeytan'a Mersiye" adlı şiirindeki şu dizeler bu sevgiyi çok net bir şekilde vurgulamaktadır:

*Şairi cennete koymuşlar
"Ah memleketim..." demiş.
(Hikmet, 149)*

Nazım Hikmet, milletinin yaşamını ve haklarını, vatanının özgürlüğünü hem kendi yaşamından hem de bir başka bireyin yaşamından üstün tutmaktadır ve vatan için ölmeyi "yaşamış olmanın" bir ölçütü olarak kabul etmektedir:

*İnsanın yurdu bir kat daha kendinin olur
toprağına, suyuna karışıkça kanı.
Yaşanmış sayılmaz zaten
yurdu için ölmesini bilmeyen millet.
(Hikmet, 86)*

Nazım Hikmet'in "Kırk Haramilerin Esiri" adlı şiiri şairin milliyetçi kişiliğini ve bu kişiliğinin yaşam görüşünü yansıtmaktadır: özgürlüğün ve kurtuluşun yolu millet, vatan uğruna ölümü göze alabilmekten geçmektedir. Vatani uğruna ölümü kabullenen bir millet özgürlüğüne kavuşacak, yaşayacaktır:

*Zulmette parıldadı çeliği bir baltanın
Kuru bir ses duyuldu, sonra fışkıran kanın
Damlaları ateşten yer yer duman çıkardı:
Şimdi şanlı esirin yalnız bir kolu vardı....
Ormanı baştan başa dolaştı boğuk bir ses;
"Öteki kolu da kes! Öteki kolu da kes!"
Bıraktığı baltayı cellat alırken yerden,
Meydana gölgeleri yakınlaşan göklerden,
Haykırıldı bir büyük şanlı mazinin yadı.
Birden balta esirin elinde parıldadı!..
(Hikmet, 70)*

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Yunanlıların İzmir'i işgali sonrasında yazılan bu şiirde bahsedilen esir Türkiye, kesilen kol ise İtilaf Devletleri'nin egemenliğini kabul eden İstanbul, Rumeli'dir. Kırk haramilerin, yani İtilaf Devletleri'nin kesmeye çalıştığı; ama kesilemeyen ikinci kol ise Anadolu'yu simgelemektedir. İlk kol yani Rumeli kolayca kesilmiştir; çünkü padişah ve çevresindekiler hala kendi çıkarlarını önde tutmaktadırlar. Oysa Anadolu halkı özgürlükleri için her şeyi, ölümü bile göze aldıkları için serbest kalmış, "balta esirin elinde parlamış" tır.

Şair, ölümü vatanın kurtuluşuna giden yolda olması gereken bir eylem, yapılması gereken bir fedakarlık olarak görmektedir ki bu yüzden de bu ölümler hüznün veya acı verici bir olay olarak görülmemelidir. Bu ölümler kahramanlık olarak anılmalı, bu ölümlerden hüznün duyulmamalıdır; çünkü özgürlük için verilen savaş devam etmektedir ve ölümler kurtuluşu acı doğurarak engellememeli, tam tersine güç vererek özgürlüğe yakınlaştırmalıdır:

*Merdivenlerimizin çengelini yıldızlara asarak,
ölülerimizin başlarına basarak
yükseliyoruz
güneşe doğru!*

*Ölenler
döğüşerek öldüler;
güneşe gömüldüler.
Vaktimiz yok onların matemini tutmaya!*

*Akın var
güneşe akın!
Güneşi zaaptedeceğiz
güneşin zaptı yakın!
(Hikmet, 11)*

Nazım Hikmet ölümü kurtuluşun bir parçası olarak kabul etmiştir. Vatanının özgürlüğünü, çıkarlarını bireysel hak ve çıkarlardan üstün görmektedir ve bu yüzden de vatanın kurtuluşu uğruna ölmek, vatan kurtulana kadar bireysel fedakarlıklarda bulunmak yaşamın da bir parçası haline gelmiştir şair için. Vatan özgürlüğe kavuşana dek toplumsal çıkarların önde tutulması gerektiğini savunmuştur Nazım Hikmet:

*Bir ölü yatacak
Toprağa şıp şıp damlayacak kanı,
Silâhlı milletim hürriyet türküleriyle gelip
zaptedene kadar
büyük meydanı.
(Hikmet, 172)*

Nazım Hikmet'in yukarıda yansıtılan şiirlerinin hepsi savaş dönemi sıkıntılarını ve ümitsizliklerini taşımaktadır; ancak şair için bir vatanın kurtuluşu sadece savaşlardan ileri gelmemektedir. Bir milletin kurtuluşu ilerlemede, çağdaşlaşmaktadır. Milletler savaş olmasa bile her an bir varoluş mücadelesi vermektedir ve bu mücadelenin kazanılmasında da bireysel fedakarlıklar gerekmektedir. İhtiyaç duyulduğunda, çaresiz kalındığında bireysel çıkarlar kenara itilmelidir ki gerçekten "yaşamış" olabilsin bireyler ve böylece kendi milletlerini, toplumlarını yaşatabilsinler:

*Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvar
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.*

(Hikmet, 143)

2.2.3 YAŞAMIN BİR PARÇASI OLARAK ÖLÜM

*En sevdiğim memleket yeryüzüdür.
Sıram gelince yeryüzüyle örtün üzerimi.*

(Hikmet, 168)

Nazım Hikmet ölümü kimi zaman yaşamın bir uzantısı, bir parçası olarak yorumlamıştır. Sadece vatan uğruna olanları değil; basit, sade, sıradan ölümleri de "yaşamış olmanın" bir gereği olarak görmüştür. Ölüm olgusunun da aslında hayatın içinde olduğunu, onun bir parçası olduğunu gözlemlemiştir. Hayatı tanımak, en ince

detayına kadar anlayabilmek için çabalayan şairin, ölümün de bu döngüde yer aldığı kabullenmesi onu ölümle yakınlaştırmış, benliğindeki ölüm korkusunu uzaklaştırmıştır:

*Toprakta suyu bulan bir kök gibi o
diyor ki bana:
“Yemek, içmek, soğuk, sıcak, kavga, koku,
renk,
ölmek için yaşamak değil,
yaşamak için ölmek...”*

(Hikmet, 34)

Yukarıdaki yargının tersine, Nazım Hikmet'in bu bakış açısını, aslında ölüm korkusundan arınmak amacı ile de oluşturduğu düşünülebilir. Yani bu durumda ölüm korkusundan uzaklaşmak bir sonuç değil amaç olarak görülmüş olabilir. Ölümün de yaşamın içinde bir anlamı olduğunu düşünmek, yaşamın doğasını iyice kavramayı sağladığına inanmak, ölümü yaşamaya değer bir tecrübe haline getirmektedir. Böyle bir bakış açısı da önceki yargıda olduğu gibi ölüm korkusunu azaltmakta ve bir huzur ortamı oluşturmaktadır; çünkü bu durumda yaşamın özü ölümdedir.

*Bu sırrı sormağa karar verdim ben
Hayatı hicranla dolu ölüden
Baktı boş gözlerle ayet okurken
Dedi ben hayatı ölümdedir*

(Hikmet, 20)

Nazım Hikmet'in ölümü yaşamın bir parçası olarak görmesi şairin sadece ölüm korkusundan arınmasını sağlamamış, bunun yanında da ölümü kabullenmesine olanak tanımıştır. Ölümün kaçınılmazlığındaki korku, hüznün ve bekleyişi, huzura dönüştürmüştür ve ölüme de anlam katmıştır. Ölümü kabullenmek ise şairin özgüvenini,

kişiliğini sağlamlaştırarak daha güçlü, kararlı, ne istediğini bilen, ölümden bile sakinliğini koruyabilen bir benlik oluşturmuştur:

*Elbet ömrüm gemilerde bir gün olsun nöbete yeter.
Ve madem ki bir gün ölüm mukadder;
Ben sularda batan bir ışık gibi
sularda sönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!
Denize dönmek istiyorum!*

(Hikmet, 107)

“Hasret” adlı şiirinde şiir kişinin “sularda sönmek” isteğini dile getirmesi, ölümü kabullenmekten ileri gelen bir güven ve huzurdan kaynaklanmaktadır. Şiir kişisi ölüm olgusunu zaten hayatın bir parçası olarak görmektedir; ancak bu özgüveni sağlayan ölüme direniş değil, ölümü kabul edıştır. Ölümden zaten bir kaçış yoksa yaşamı ölümü bekleyerek geçirmek de anlamlı değildir; ancak ölüm üzerinde böyle bir güce sahip olmak, “denize dönmeyi” istemek hem kişinin kendi yaşamı üzerindeki kontrolünü hem de kişiliğinin kararlılığını ve gücünü simgelemektedir.

3. SONUÇ

Nazım Hikmet, yaşam ve ölüm olguları hakkında değişik duygu ve düşüncelere sahip olmasına rağmen kendisi için asıl önemli olanın “yaşamış olmak” olduğunu vurgulamıştır. Hayatı tüm incelikleriyle, en ince ayrıntısına kadar tanıyabilmek, yaşamda bir iz bırakabilmek ve hayatı dolu dolu yaşatabilmektir onun için anlamlı olan. Hayatının 16 yılını hapiste geçirmiş bir insan için ne kadar zor görünse de bu olgu, düşünceleri uğruna özgür yaşantısından vazgeçen bu adam, hapiste de “yaşamış” ve aslında bir bakıma arkadaşlarını da “yaşatmıştır”. Öğretmiş, öğrenmiş, üretmiş, savaşmış, sevmiş ve sevilmiştir.

“Ölüm yaşamak ister. Yaşamadılar ki ölsünler. Geldiler. Doğmadılar. Gittiler, ölmediler. Yaşamda durdular, göründüler.” (İnam, 12) demiştir Ahmet İnam iz bırakmayan yaşamlar hakkında. Nazım Hikmet ise yaşamıştır. O, hayatını bir “sincap ciddiyetiyle” dolu dolu, inatla, “yaşamamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden” yaşamıştır. O sadece yaşamak için çalışmış, yaşamakla kalmamış başka insanları da yaşatmıştır; sevgililerini, arkadaşlarını, ailesini. Hayatta iz bırakmıştır. Kendisi de yaşamış olduğuna inanmış ve bunu da tüm düşünceleri gibi açıkça ortaya koymaktan kaçınmamıştır. Onu yaşatmış olanın aslında savunduğu düşünceler, aşkları ve halkı olduğunu yansıtmıştır. Aşkları onu hayata bağlamış; fikirlerine karşı çıkanlar, onu susturmaya çalışanlar şairin inadına, sadece düzene karşı gelmiş olabilmek için yaşama tutunmasını sağlamıştır.

Nazım Hikmet bütün bu “yaşanmışlığın” yanında ölümün de kapılarını aralamıştır şiirlerinde. Tam kapıdan geçecekken ideolojisi, fikirleri ve hedefleri onu kapıyı tekrar

örtmeye yöneltmiştir. Bu arada ise kimi şiirlerinde ölümün çıkmazına saplanmış, kimisinde ise ölümün büyüüne kapılmıştır. Milliyetçi kişiliğinin ağır bastığı şiirlerinde ölümü kabullenmiş, bir fedakarlık olarak görmüş, duygusal benliğinin yoğunlaştığı şiirlerinde ise ölüme hem yakınlaşmış hem de uzaklaşmıştır; hem kabul etmiş hem korkmuş, hem de reddetmiştir. Ölümün evrensel gerçekliğinin farkına varmış bir şair olarak sonunda ölümü yaşamın bir parçası olarak görmeye başlamıştır; çünkü bir gün o kapının arkasından kapanıp kilitleneceğinin farkındadır.

Düzensiz hayatı ve devrimci fikirleriyle ölüm Nazım Hikmet'in hep yakınında olmuştur, kimi zaman biraz daha yakın, kimi zaman biraz daha uzak; ancak onu yaşama bu kadar bağlayan belki de ölüm fikrini bu kadar yakından tanıyabilmiş olmasıdır. Verdiği mücadeleler, uğruna savaştığı, özgürlüğünü uğruna feda ettiği ve canını bile vermeye hazır olduğu bu fikirleri onu hem ölüm olgusuyla tanıştırmış, ölüme yakınlaştırmış hem de yaşama bağlamış, kolay bir kaçış olan ölüm fikrinden soğutmuştur.

Yaşam ve ölümün hayatında bu kadar içiçe ancak bir o kadar da ayrı köşelerde bulunması Nazım Hikmet'i yaşam ve ölüm olgularının hem kutupsallığını hem de bütünselliğini kabul etmiş bir şair yapmıştır. O yaşamı ve ölümü bütün yönleriyle görebilmiş, tanıyabilmiştir. Ölümü yaşamda aramış, kapıyı hafifçe aralamış; ancak yaşamdan hiçbir zaman tam olarak vazgeçmemiştir. Yaşamın sınırlarını zorlamış, yaşamı altüst ederek iyice tanımaya çalışmıştır. Daha sonra ise hayatı diğer insanlara göre çok daha fazla; ancak yine de tam istediği kadar iyi öğrenmeden yaşamı ölümden aramaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Ada, Ahmet. "Ölüm İçin Fragmanlar." Bahçe (2000): 11-16.

Bağ, Şener. "Yazın ve Ölüm." Bahçe (2000): 5-9.

Fuat, Memet. Çağdaş Türk Siiri Antolojisi (1920-1970). Yedinci basım. İstanbul: Adam Yayınları, 2001.

Fuat, Memet. Nazım Hikmet: Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri. Dördüncü Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 2006.

Hikmet, Nazım. 835 Satır-Şiirler:1-Jokond ile Sİ-YA-U, Varan 3, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir. Altıncı Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

Hikmet, Nazım. Benerci Kendini Niçin Öldürdü? - Şiirler:2 Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

Hikmet, Nazım. herkes kendi payına ölür - Şiirleri:6. Birinci Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1977.

Hikmet, Nazım. İlk Şiirler - Şiirler 8. Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

Hikmet, Nazım. Kuvayi Milliye, Saat 21-22 Şiirleri, Dört Hapishaneden, Rubailer. Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

Hikmet, Nazım. Son Şiirleri (1959-1963) Şiirler:7. Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

Hikmet, Nazım. Yeni Şiirler (1951-1959 Şiirler:6). Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

İnam, Ahmet. "Ölümü öldüm Ben, Var Mı Bana Yan Bakan?" Bahçe (2000):
17.

Karaveli, Orhan. Tanıdığım Nazım Hikmet. Altıncı Baskı. İstanbul: Doğan
Kitap, 2008.

Sertel, Zekeriya. Mavi Gözlü Dev-Nazım Hikmet ve Sanatı. Birinci Basım.
İstanbul: Dünya Kitapları, 2005.